

MELEGJOGOK

Mátyás Ferenc:

“A méltóságon esett sebeket nem mindig lehet gyógyítani egy tollvonással”¹

Az Amerikai Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága június végi döntésében leszögezte, hogy az Alkotmány Tizennegyedik Kiegészítése kötelezően írja elő, hogy minden államnak engedélyeznie kell az azonos nemű emberek közötti házasságot, valamint el kell ismernie a két azonos nemű ember között egy másik államban törvényesen engedélyezett és kötött házasságot. Cikksorozatunk első részében bemutatjuk a Legfelsőbb Bíróság döntését, végigjárva azt az érvelési utat, amelyen a Bíróság is haladt döntése meghozatala során.

A Bíróságnak Michigan, Kentucky, Ohio és Tennessee államból származó perekben kellett döntést hoznia, amit 14 azonos nemű pár, valamint két olyan férfi indított meg, akinek azonos nemű partnere elhunyt. A perbeli államok joga a házasság fogalmát az egy férfi és egy nő közötti életközösségként határozta meg. A kérelmezők azt sérelmezték, hogy az alperes állami tisztviselők megsértették az Alkotmány Tizennegyedik Kiegészítést, amikor megtagadták tőlük a házasságkötéshez való jogot, illetve amikor nem ismerték el törvényesnek egy másik állam által már elismert házasságot. Bár minden Kerületi Bíróság a kérelmezők javára döntött, de az alperesek fellebbezése során eljárt Egyesült Államok Hatodik Kerületi Fellebbviteli Bírósága az ügyeket egyesítette, és megváltoztatta a döntést, kimondva, hogy az államoknak nincsen alkotmányos kötelezettsége arra, hogy engedélyezze az azonos neműek házasságát vagy, hogy elismerje az államon kívül végrehajtott azonos neműek között kötött házasságot.

I. A Bíróság által vizsgált kérdések

Felülvizsgálata során a Legfelsőbb Bíróság két kérdésre szűkítette le a vizsgálatot:

1. A Tizennegyedik Kiegészítés előírja-e az államoknak a két azonos nemű ember közötti házasság engedélyezésének kötelezettségét? (Michigan és Kentucky ügyek).
2. A Tizennegyedik Kiegészítés előírja-e, hogy valamely államnak el kell ismernie azt az azonos neműek között kötött házasságot, amit olyan államban ismertek el és kötöttek meg, amely megadja ezt a jogot? (Ohio, Tennessee és Kentucky ügyek).

II. A döntésben kiemelt esetek

---

¹ Jelen cikkben az Egyesült Államok Legfelsőbb Bíróságának *Obergefell v. Hodges* No. 14-556. számú döntése rendelkező részének az összefoglaló fordítását közöljük. Elérhető: http://www.supremecourt.gov/opinions/14pdf/14-556_3204.pdf (Letöltve: 2015.11.04.).

A Bíróság a döntés indokolásában, az érvelés alátámasztására három eset tényállását fejtette ki részletesebben.

1. **OBERGEFELL v. HODGES ügy:** James Obergefell több mint két évtizede élt együtt John Arthur-ral. 2011-ben Arthurnál halálos végkimenetelű amiotrófiás laterális szklerózist diagnosztizáltak. Obergefell és Arthur úgy döntöttek, hogy még mielőtt Arthur meghal, összeházasodnak, ezért Ohióból Marylandbe utaztak, ahol elismerték az azonos neműek házassága. Három hónappal később Arthur meghalt, az Ohioi törvények pedig nem tették lehetővé Obergefell-nek, hogy özvegyként kerüljön feltüntetésre Arthur halotti bizonyítványban.
2. **DEBOER v. SNYDER ügy:** April DeBoer és Jayne Rowse ápolónőként dolgozott ugyanabban a kórházban. 2009-ben és 2010-ben összesen két kisfiút és egy kislányt fogadtak örökbe. Mivel Michigan törvényei csak az ellenkező nemű házaspároknak, vagy egyedüli személyeknek tették lehetővé az örökbefogadást, így minden gyermeknek csak az egyik nő lehetett törvényes szülője. Vészhelyzet esetén mind az iskoláknak, mind a kórházaknak ehhez kellene igazodniuk. Ha pedig tragédia következne be bármelyikükkel, a másik félnek nincs törvényes felügyeleti joga a másik gyermek felett és a törvény nem is tesz lehetővé a másik gyermek örökbe fogadását, amelyet együtt neveltek.
3. **DEKOE v. TENNESSE ügy:** Ijpe DeKoe főtörzsőrmester 2011-ben parancsot kapott afganisztáni bevetésére. Egy héttel a bevetés megkezdése előtt DeKoe és partnere, Thomas Kostura New Yorkban összeházasodtak. A bevetés majdnem egy évig tartott. A visszatérés után Tennessee-ben telepedtek le, ahol DeKoe teljes munkaidőben a tartalék hadtestben dolgozott. Törvényes házasságuk „eltűnik”, amikor Tennessee-ben vannak, és „visszatér”, majd újra „eltűnik”, amikor utaznak az államhatárokon keresztül.

III. Időtlen kontra dinamikus házasság

Az alperesek szerint a házasság időtlen intézmény, és ezt az időtlenséget törné meg az intézmény azonos nemű párokra történő kiterjesztése. A Bíróság ezzel szemben úgy látta, hogy jóllehet a házasság intézménye a történelem során az ellenkező neműek közötti kapcsolatokra korlátozódott, de a házasságot a statikusság helyett sokkal inkább a dinamizmus jellemezte.

A házasság története ugyanis folytonosság és változás egyszerre. Egykor a pár szüleinek politikai, vallási, és pénzügyi megfontolásokon alapuló megegyezéseként tekintettek a házasságra (kényszerházasság), amely már az USA alapításának idejére is az egy férfi és egy nő közötti önkéntes szerződéssé fejlődött. Ugyanígy a nők társadalmi szerepe is változtatott a házasság intézményén. A menedék (coverture) évszázados doktrínája alatt, a házas férfit és nőt az állam egyetlen, a férfi által uralt jogi személyként kezelte, tagadva a férfiak és a nők egyenlő méltóságát. Az egyik állam törvénye, 1971-ben például úgy rendelkezett, hogy a férj a család feje, a feleség alá van vetve neki, törvényes civil

létezése beleolvad a férjébe, kivéve, amennyiben törvény ismeri el az önállóságát. Csak miután a nők politikai és tulajdonjogot szereztek, kezdte a társadalom megérteni és elfogadni, hogy a nőknek saját és egyenlő méltóságuk van. A házasság intézményének dinamikus fejlődése az elmúlt évszázadokban tehát nem csupán felületes változások voltak a Bíróság meglátása szerint. Ezek a változások megerősítették, és nem gyengítették a házasság intézményét. A változásokban mindig jelentős szerepet játszott maga az állam, amely a szabadság új dimenzióit tette elérhetővé az új generációk számára.

III.1. A meleg és lesbikus jogok dinamizmusa

A Bíróság ugyanezt a dinamizmust érzékelt a meleg és lesbikus jogainak megítélése során is. A 20. század közepén, hosszú ideig még maga az állam minősítette erkölcsstelennek az azonos neműek kapcsolatát a legtöbb nyugati országban, e meggyőződésüket rendszerint büntetőjogi szabályokba is foglalták. Hiába kapott nagyobb egyre figyelmet a második világháborút követően a homoszexuális személyek méltósága, ez továbbra is konfliktusban állt mind a tételes joggal, mind pedig a széles körű társadalmi konvenciókkal. Ebben az időben a homoszexualitást sokan betegségként kezelték. A Pszichiátriai Társaság 1952-ben mentális zavarként aposztrofálta, egészen 1973-ig. Csak a legutóbbi időben ismerték fel, hogy a szexuális irányultság az emberi szexualitás egyik normális kifejeződése és mint olyan, megváltoztathatatlan.

A jogi megítélés területén az egyik első jelentős precedens a Bowers v. Hardwick ügy volt. A Bíróság 1986-ban fenntartotta a bizonyos homoszexuális cselekedeteket bűncselekménynek tekintő Georgia állambeli törvény alkotmányosságát. A Bower döntést csak 2003-ban, a Lawrence ügyben bírálta felül a Bíróság, kijelentve, hogy az a törvény, amelyik kriminalizálja az azonos neműek kapcsolatát, az lealacsonyítja a homoszexuális személyek életét. De a méltóságon esett sebeket nem mindig lehet gyógyítani egy tollvonással, mondta a Bíróság, utalva arra, hogy rengeteg férfi és nő szenvedett el fájdalmat és megaláztatást a Bowers elutasításig tartó időszakban, és e sérülések hatásai kétségkívül sokáig megmaradtak még a Bowers hatály kívül helyezése után is.

III.2. Az azonos neműek házasságának kezdeti időszaka

1993-ban a Hawaii Legfelsőbb Bíróság arra a következtetésre jutott, hogy Hawaii-nak a házasságot ellenkező nemű párokra korlátozó törvénye, szexuális alapon tesz különbséget, ezért alapos vizsgálatnak kell alávetni a Hawaii Alkotmány alapján. Bár a határozat nem rendelkezett arról, hogy az azonos neműek házasságát lehetővé kell tenni, egyes államok mégis aggodalmukat fejezték ki, és úja megerősítették jogszabályaiban a házasság definícióját, mint ellenkező nemű partnerek közötti életközösség. 1996-ban, a kongresszus elfogadta a Házasságvédelmi Törvényt [Defense of Marriage Act (DOMA)], amely a házasság definícióját minden szövetségi törvényben a „csak az egy férfi és egy nő közötti törvényes életközösségre” kívánta szorítani.

Persze a kibontakozó, széles körű vitában volt olyan állam, amelyik más következtetésre jutott. 2003-ban a Massachusettsi Legfelsőbb Igazságszolgáltatási Bírósága mondta ki, hogy az állam alkotmánya garantálja az azonos nemű párok házassághoz való jogát. Ezt követően, akár bírósági, akár jogalkotási eljárásban újabb államok biztosították az azonos nemű párok részére a házasság jogát. 2012-ben, az Egyesült Államok v. Windsor ügyben a Bíróság érvénytelenítette DOMA-t, mivel az megállapítása szerint, megengedhetetlenül lealacsonyította azokat az azonos nemű párokat, akik meg akarták erősíteni elkötelezettségüket egymással.

A Bíróság szerint, ha jogokat azon az alapon határoznák meg, hogy a múltban kik gyakorolhatták, akkor a joggyakorlat csupán önmaga folyamatos igazolásaként működne és az új csoportok, akiket egyszer kizártak, nem hivatkozhatnak ezekre a jogokra. A Bíróság ezért mind a házasságkötéshez való jog, mind a meleg és leszbikusok jogainak tekintetében elutasította ezt a megközelítést.

Sokan gondolták úgy, hogy az azonos neműek házassága rossz, és hogy következtetésük tisztességes és becsületes vallási vagy világnézeti előfeltevéseken alapul, és sem ők, sem a hitük nem becsmérő. A Bíróság szerint azonban, ha ez az őszinte, személyes ellenállás elfogadott törvénnyé és közérdekké alakul, annak szükségszerű következménye lesz, hogy az állam maga engedélyezi a kirekesztést, és alázza vagy bélyegzi meg azokat, akiknek megtagadták a szabadságát.

IV. A megfelelő törvényes eljárás klauzulája (Due Process Clause)

A Tizennegyedik Kiegészítés megfelelő törvényes eljárás klauzulája értelmében „egyetlen állam sem foszthat meg valakit életétől, szabadságától vagy tulajdonától megfelelő törvényes eljárás nélkül”. Az alapvető szabadságjogok védelmét a klauzula kiterjesztette bizonyos, az egyéni méltóságban és autonómiában központi szerepet játszó, személyazonosságot és meggyőződést meghatározó személyes választásokra.

A Bíróság álláspontja szerint az alapvető jogok felismerése és védelme alapvető kötelesség az Alkotmány értelmezésekor. A Bíróság szerint az alapvető jogok vizsgálatát mindig a történelem és a hagyomány vezeti, ezért a módszer tiszteletben tartja a történelmet és tanul belőle, de mindezt anélkül, hogy hogy hagyná, hogy a múlt egyedül uralkodjon a jelenben. Hiszen a Bíróság álláspontja szerint az igazságtalanság természete nem mindig látható a saját időinkben. Ezért amikor új nézőpont ellentétet tár fel az Alkotmány központi védelme és az elismert jogi korlátozás között, a szabadsághoz való jogot mindig figyelembe kell venni.

A megfelelő törvényes eljárás klauzuláját segítségül hívva már korábbi döntéseiben is megállapította a Bíróság, hogy a házassághoz való jog az Alkotmány védelme alatt áll. A Loving v. Virginia ügyben érvénytelenítette a különböző rasszok közti házasság tilalmát, kimondva, hogy a házasság egyike azon legalapvetőbb személyiségi jogoknak, amelyek elengedhetetlenek a szabad emberek boldogságra törekvéséhez. A Zablocki v. Redhail ügyben pedig arra a következtetésre jutott, hogy a házassághoz való jog sérelmét

eredményezi az olyan szabályozás, amely megakadályozza, hogy a gyerektartás megfizetésével elmaradt apák megházasodhassanak. Szintén a megfelelő törvényes eljárásra hivatkozva mondta ki a Bíróság a Turner v. Safley ügyben, hogy sérti a házassághoz való jogot a fogvatartottak házassághoz való jogát korlátozó szabályozás.

Tény azonban, hogy a Bíróság eddigi esetei a házassághoz való jog leírásakor ellenkező nemű partnerek közti kapcsolatot feltételeztek. Annak megítéléséhez, hogy ezek az ügyek alkalmazhatóak és értelmezhetőek-e azonos nemű párokra, a Bíróság azokat az elveket és hagyományokat vizsgálta, amelyek miatt a házassághoz való jog régóta védelemben részesül. A vizsgálat négy tézisre épült.

1. Személyes választás és egyéni autonómia

Az első vizsgált elv abból indul ki, hogy a házasság tekintetében a személyes választás joga elválaszthatatlan része az egyéni autonómiának. A Bíróság álláspontja szerint a házassághoz való jog alapvető fontosságú minden egyén számára (ez szolgált a Loving ügy döntésének alapjául is), a házasságról való döntés pedig a legbensőségesebb döntések közé tartozik, amit az egyén tehet. A Massachusetts-i Legfelsőbb Igazságszolgáltatási Bíróság szerint, mivel megtestesíti a közös emberi voltunkat kifejező biztonságot, menedéket és kapcsolat iránti sóvárgást, a polgári házasság megbecsült intézmény, és a házasságról való döntés az önmeghatározás legjelentősebb cselekedetei közé tartozik. A házasság alaptermészete, hogy maradandó köteléken keresztül két személy közösen tudja megtalálni a másik szabadságát, ez pedig minden emberre igaz, függetlenül a szexuális irányultságtól.

2. A házassághoz való jog alapvető jog

A második elv szerint a házassághoz való jog alapvető jog, mert semmi máshoz sem hasonlíthatóan támogatja a két személy közti életközösséget. Ez volt a központi gondolat a Griswold v. Connecticut ügyben, amely kimondta, hogy az Alkotmány védi a házaspárok fogamzásgátláshoz való jogát, és a fogvatartott személyek házassághoz való jogát tiltó szabályozást eltörlő Turner ügyben is. A Bíróság szerint a házassághoz való jog minden olyan párt megillet, akik az egymás iránti elkötelezettségük által szeretnék meghatározni önmagukat. A Lawrence ügyben a Bíróság kimondta, hogy az azonos nemű pároknak ugyanolyan joguk van az intim kapcsolathoz, mint ellenkező nemű pároknak, és érvénytelenítette az azonos neműek intimitását bűncselekménynek nyilvánító törvényeket. A Bíróság szerint ugyanakkor az a szabadság, hogy büntetőjogi következmények nélkül lehet intim kapcsolatot folytatni, csupán egy lépés, de nem teljes szabadság ígérete.

3. A gyermekek és családok védelme

A házasság védi a gyermekeket és a családokat, a házassághoz való jognak ugyanis központi része az otthonalapítás és a gyermeknevelés szabadsága. A házasság, azáltal, hogy az elismerést és jogi struktúrát ad a szülők kapcsolatának, lehetővé teszi, hogy a gyermekek megértsék az integritást, saját családjuk közelségét, az egyetértést más családokkal mind a közösségen belül, mind a mindennapi életükben. A házasság ezen felül állandóságot és a stabilitást is nyújt, amelyek elengedhetetlenek a gyermek életében. Mivel a legtöbb állam lehetővé teszi a melegeknek és a leszbikusoknak, hogy örökbe fogadjanak és sok örökbefogadott és felnevelt gyermeknek azonos neműek a szülei, ezért

az azonos nemű párok kizárása a házasságból ellentétben áll a házassághoz való jog központi gondolatával. Ezért az azonos neműeket házasságból kizáró törvények sértik, és megalázzák az azonos nemű párok gyermekeit. A Bíróság kiemelte azt is, hogy a jog nem deklarálnak azt, hogy a házasság kevésbé jelentőségteljes azok számára, akiknek nincs, vagy nem lehet gyermeke. Precedensek védik a házastársak azon jogát, hogy ne vállaljanak gyermeket, így a házasságkötésnek nem lehet feltétele a nemzési képesség vagy a gyermekvállalás melletti elköteleződés.

4. A házasság a nemzeti társadalmi rend alappillére

A Bíróság érvelése szerint, ahogy egy pár megfogadja, hogy támogatják egymást, úgy tesz fogalmat a társadalom, hogy támogatja a párt, szimbolikus elismerést és anyagi hasznot kínálva, hogy megvédhesse és fenntarthassa az életközösségét. Álláspontja szerint az államok maguk is hozzájárultak a házassághoz alapvető jellegéhez azáltal, hogy a jogi és társadalmi rend olyan sok oldalának központjába helyezték az intézményt. A házassági státusz magában foglalja például az adózási, öröklési, kórházi hozzáférési, egészségbiztosítási, gyermek-elhelyezési, gyermektartás és láthatási szabályokat is. A Bíróság szerint nincs különbség az azonos és az ellenkező nemű párok vonatkozásában a házasság tiszteletben tartása között, mégis megtagadják az államok az azonos nemű pároktól azokat az előnyöket, amiket az állam a házassághoz kapcsol. Ez kár több mint anyagi természetű, mivel az azonos nemű párok számára olyan instabilitást okoz, amit sok ellenkező nemű pár elviselhetetlennek tartana, ha a saját életében jelenne meg. Pont az állam által a házassághoz kapcsolt jelentőség teszi egyre értékesebbé a házasságot, így az ebből való kizárás azt tanítja, hogy a melegek és leszbikusok egyenlőtlenek.

Mindezek alapján a Bíróság szerint bár a házasság különböző nemű párokra történő korlátozása bár régen természetesnek tűnt, ma már nem áll összhangban a házassághoz való alapvető jog központi értelmével.

V. Egyenlő védelem elve és megfelelő törvényes eljárás

Az azonos nemű párok házasságának vizsgálatakor a megfelelő törvényes eljárás klauzulája mellett a szintén a Tizennegyedik Kiegészítésen alapuló egyenlő védelem elvét is alkalmazta a Bíróság a házasság engedélyezésének kimondásához („törvénykezés során az államok senkitől nem tagadhatják meg a törvények nyújtotta egyenlő jogvédelmet”). A két elv bár független elveket rögzítenek, érdemi módon összefüggenek, mindkét koncepció a másik erősebb megértéséhez vezet. A már ismertetett ügyek közül több esetben is hivatkozott a bíróság az egyenlő védelem elvére is. A Loving ügyben a házasság kizárólag faji alapú osztályozáson alapuló tiltása egyenlőtlen bánásmódot jelentett a egyes rasszú párok vonatkozásában. De ugyanúgy megjelent a Zablocki ügyben, ahol bírósági jóváhagyás nélkül zárták ki a gyermektartással tartozó apákat a házasság intézményéből. Sőt, az elv alkalmazásával kapcsolatban a Bíróság rámutatott arra is, hogy egy új szempont vagy társadalmi egyetértés képes indokolatlan egyenlőtlenséget feltárni a legalapvetőbb intézményeken belül, amelyek korábban észrevétlen maradtak, vagy nem vitatták őket. A menedék (coverture) eltörlése során a Bíróság az egyenlő védelem elvére hivatkozva érvénytelenítette a szexuális

egyenlőtlenségen alapuló házasságot előíró törvényeket. Így pont az egyenlőség elve lehet az, ami segíthet felismerni és korrigálni az egyenlőtlenséget a házasság intézményénél, megvédve a szabadság és egyenlőség Alkotmányon alapuló előírásait. Az eddig felsorolt ügyekhez hasonlóan szintén a két alkotmányos garancia összefonódó természete figyelhető meg a Lawrence ügyben, amikor a Bíróság érvénytelenítette az azonos neműek intimitását kriminalizáló törvényeket.

A Bíróság álláspontja szerint ugyanez a dinamizmus és összefonódás jellemzi a két elvet az azonos neműek házasságánál is. A támadott házassági törvények ugyanis egyenlőtlenek: az azonos nemű pároknak tiltott minden előny, amiket az ellenkező nemű pároknak nyújtanak, és ki vannak zárva egy alapvető jog gyakorlásából. Ez a korlátozás a Bíróság szerint súlyos és folyamatos kárt okoz, miközben arra szolgál, hogy a homoszexuálisokat és leszbikusokat alárendelt szerepre korlátozza. Mind az egyenlő védelem, mind pedig a megfelelő törvényes eljárás tiltja a házassághoz való alapvető jognak az ilyen indokolatlan megsértését, ezért az azonos nemű párokat nem lehet megfosztani e jog gyakorlásától.

VI. Károsítja-e az azonos neműek házassága a házasság intézményét?

Nem értett egyet a Bíróság az alperesek azon gyakran hangoztatott érvével sem, miszerint az azonos nemű párok házassága károsítja a házasság intézményét, ami egészen odáig vezethet, hogy emiatt kevesebb ellenkező nemű házasság fog keletkezni, mivel az azonos neműek házasságának engedélyezése elvágja a kapcsolatot a természetes szaporodás és a házasság között. A Bíróság érvelése szerint a házasságkötés és a gyermeknevelés körüli döntések számos személyes, romantikus, és gyakorlati megfontoláson alapulnak, és nem reális arra következtetni, hogy az ellenkező nemű pár úgy fog dönteni, mégsem házasodik meg, egyszerűen azért, mert ezt az azonos nemű párok is megtehetik. Teljesen logikátlan azt hinni, hogy az azonos nemű párok közötti szeretetnek és elkötelezettségnek az állam általi elismerése az ellentétes nemű párok bizalmas és személyes döntéseit meg fogja változtatni. Az ügyek mindegyike két beleegyező felnőtt jogát foglalja magába, a házasságuk így nem jelent veszélyt sem saját maguk, sem harmadik felek számára.